

ULUSLARARASI SEÇİM GÖZLEM HEYETİ Türkiye Cumhuriyeti – Erken Milletvekili Seçimleri, 1 Kasım 2015

İLK BULGULAR VE SONUÇLAR İLE İLGİLİ RAPOR

Ankara, 2 Kasım 2015 – İşbu İlk Bulgular ve Sonuçlar Raporu, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (AGİT/DKİHB), AGİT Parlamenter Asamblesi (AGİT PA) ve Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi'nin (AKPM) ortak çalışmaları sonucunda hazırlanmıştır.

AGİT Dönem Başkanı tarafından AGİT Kısa Dönemli Gözlem Heyeti'nin Lideri ve Özel Koordinatör olarak Bay Ignacio Sanchez Amor (İspanya) görevlendirilmiştir. Bayan Margareta Cederfelt (İsveç) AGİT PA delegasyonuna başkanlık etmiştir. Bay Andreas Gross (İsviçre) AKPM heyetine başkanlık etmiştir. Büyükelçi Geert-Hinrich Ahrens 28 Eylül 2015 tarihinden bu yana faaliyetlerini sürdüren AGİT/DKİHB Sınırlı Seçim Gözlem Heyeti (SSGH) Başkanı'dır.

Değerlendirme, seçimin, demokratik seçimler için öngörülen AGİT taahhütlerine ve Avrupa Konseyi standartlarına uyumlu olup olmadığının yanı sıra, Türkiye'nin uluslararası yükümlülüklerine ve ulusal mevzuatına uygunluğunu belirlemek için de yapılmıştır. Bu Uluslararası Seçim Gözlem Heyeti (USGH)'nde yer alan bütün kuruluşlar, Uluslararası Seçim Gözlem İlkeleri Deklarasyonu'nu onaylamıştır. İşbu İlk Bulgular ve Sonuçlar Hakkında Rapor seçim sürecinin tamamlanması öncesinde hazırlanmıştır. Seçimin nihai değerlendirmesi; kısmen, oyların sayımı, dökümü ve sonuçların duyurulması, seçim günü sonrası olası şikâyet ve itirazlar gibi seçim sürecinin geriye kalan aşamalarının nasıl yürütüldüğüne bağlı olacaktır. AGİT/DKİHB, olası iyileştirmeler için tavsiyeler içeren kapsamlı bir nihai raporu, seçim sürecinin tamamlanmasını takiben yaklaşık sekiz hafta sonra hazırlayacaktır. AGİT PA, raporunu Şubat 2016 tarihinde Viyana'da gerçekleşecek olan Daimi Komite Toplantısı'nda sunacaktır. AKPM Heyeti, raporunu 27 Kasım 2015 tarihindeki Daimi Kurul oturumunda Sofya'da sunacaktır.

İLK SONUÇLAR

1 Kasım tarihli Erken Milletvekili Seçimleri seçmenlere çeşitli seçenekler sunmuştur. Zorlu güvenlik ortamı, özellikle Güneydoğu'da, parti üyeleriyle kampanya personeline ve parti binalarına yapılan saldırılar da dâhil olmak üzere, yüksek sayıda şiddet içeren olayların da eklenmesiyle adayların serbestçe kampanya yapma imkânlarına zarar vermiştir. Basın özgürlüğü halen ciddi sıkıntıların bulunduğu bir alandır ve gazetecilere karşı yürütülen ceza soruşturmalarının sayısı ve bazı medya kanallarının kapanması seçmenlerin farklı görüşlere ve bilgiye erişimini azaltmıştır. Yüzde 10'luk seçim barajı siyasi çoğulculuğu kısıtlamaya devam etmektedir. Seçim yönetimi, seçimleri profesyonel bir şekilde düzenlemiştir.

Adayların çoğu genel olarak seçmenlere mesajlarını iletebilmiştir fakat özellikle ülkenin güneydoğu kısmında şiddetin artması, bazı adayların özgürce seçim kampanyası yürütmesini kısıtlamıştır. Seçim kampanyasının son iki haftasında, çoğu Halkların Demokratik Partisi (HDP) üyelerine veya aktivistlerine yönelik saldırıların ve gözaltıların sayısında görülen artış dikkati çekmiştir. USGH gözlemcilerine, bazı siyasi güçlere oy vermeleri için seçmenlere gözdağı verildiği ve baskı yapıldığı bilgileri ulaşmıştır. 10 Ekim tarihinde Ankara'da gerçekleşen büyük bir bombalı terörist saldırı, kampanya ortamını ve yürütülmesini anlamlı ölçüde etkilemiştir ve bütün siyasi partiler kampanya faaliyetlerini geçici olarak askıya almıştır.

Son 10 günü daha görünür hale gelmekle beraber, seçim kampanyası genel olarak durgun geçmiştir.

Kampanya ortamında, iktidar partisi ve diğer partiler arasında kutuplaşma meydana gelmiştir ve cepheleşmeye yol açan söylemler kullanılmıştır. Siyasi partiler, kapı kapı dolaşarak kampanyalarını sürdürmüştür ve çoğu mecliste bulunan dört parti tarafından, hedeflenen çeşitli ilçelerde az sayıda miting düzenlenmiştir. Ana başlıklar, sosyo-ekonomik durum, “Çözüm Süreci”nin sona ermesi ve terör karşıtı propagandayı içermektedir.

Tümüyle ve etkin bir şekilde uygulandığı takdirde, seçimlerle ilgili yasal çerçeve demokratik seçimlerin yapılabilmesi için gerekli şartları genel olarak sağlamaktadır. Buna karşılık, seçme ve seçilme haklarını da içeren bazı temel özgürlükler, Anayasa ve mevzuat tarafından gereğinden fazla sınırlandırılmıştır. AGİT/ DKİHB ve Avrupa Konseyi tarafından hukuki boşluk ve belirsizliklere yönelik daha önce sunulmuş ve 2011 yılına kadar dayanan yasal düzenleme tavsiyeleri yerine getirilmemiştir. Ek olarak, Milletvekili Seçimleri’nde uygulanan yüzde 10’luk seçim barajı, siyasi çoğulculuğu kısıtlamaktadır. Olumlu bir adım olarak, herhangi bir dilde ya da lehçede propaganda yapma özgürlüğü Mart 2014 itibariyle garanti altına alınmıştır. Seçim bölgelerine sandalye dağıtımı için kullanılan sistem, meclisteki sandalye başına düşen seçmen sayısında önemli bir fark doğurmakta ve 1990 AGİT Kopenhag Belgesi’nin 7.3. maddesinde ve Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu Seçim Konularında İyi Uygulamalar Kodu (İyi Uygulamalar Kodu)’nun I.2.2.2.iv Bölümü’nde sunulan oyların eşitliği ilkesine aykırı düşmektedir.

Seçimler, yargı mensupları ve temel siyasi parti temsilcilerinden oluşan seçim idaresi tarafından iyi bir şekilde organize edilmiştir. Kısaltılmış seçim takvimine rağmen, Yüksek Seçim Kurulu (YSK) bütün süre bitimlerine uymayı başarmıştır. Tartışmaların ardından, YSK, herhangi bir sandık alanının ilgili *muhtarlığın* (en küçük idari birim) dışına taşınmasının kanuna uygun olmadığını ifade ederek, şiddetten etkilenen bölgelerde oy verme işleminin gerçekleşmesinin uygun olduğu yönünde karar almıştır. YSK’nın kararına uygun olarak, çeşitli İlçe Seçim Kurulları, ilgili mahallelerin sınırları içinde önemli sayıda sandık alanının yerini değiştirmiştir.

Aday kaydı, seçmenlere çeşitli bir yelpaze ve gerçek seçenekler sunarak, genel olarak kapsayıcı nitelikte olmuştur. Toplamda 8.426 aday 16 siyasi partinin listelerine dâhil olmuş ve 21 bağımsız aday seçimler için kaydolmuştur. Buna karşılık, zorunlu askerlik hizmetini yapmamış olan veya hafif suçlar da dâhil olmak üzere geniş çaplı bir dizi suçtan hüküm giyen vatandaşların aday olamaması, 1990 AGİT Kopenhag Belgesi’nin 7.5. maddesi ve İyi Uygulamalar Kodu’nun I.1.1.1 Bölümü de dâhil olmak üzere, çeşitli uluslararası belgelerde tanımlanan temel seçilme hakkı ile bağdaşmamaktadır.

Türkiye’de oy vermek üzere kayıtlı toplam seçmen sayısı yaklaşık 54 milyon ve yurt dışında ise yaklaşık 2,9 milyondur. USGH tarafından görüşme yapılan kişiler, seçmen kütüklerine genel olarak güven duyduklarını ifade etmişlerdir. Buna karşılık, silah altında bulunan er ve erbaşlar, askeri öğrenciler ve hükümlülerin oy kullanma hakkının kısıtlanması, 1990 AGİT Kopenhag Belgesi’nin 7.3. maddesi, İyi Uygulamalar Kodu’nun I.2.2.2 Bölümü ve diğer uluslararası yükümlülükler ile uyumlu değildir.

Türkiye’de medya ortamı çeşitli kuruluşlardan oluşmaktadır. Buna karşılık, ifade özgürlüğüne uygulanan yersiz yasal kısıtlamalar mevcuttur. Gazetecilere ve medya kuruluşlarına karşı teröre destek ve Cumhurbaşkanı’na hakaret suçlarından dolayı açılan cezai soruşturmalarla beraber, internet sitelerinin kapatılması, birkaç televizyon kanalının dijital servis sağlayıcılardan çıkartılması ve öne çıkan bazı medya kuruluşlarına etkili bir şekilde zorla el koyulması seçmenlerin farklı görüşlere erişimini azaltmıştır. Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK)’nun medya gözlem raporlarına dayanan ve YSK tarafından yayıncılara uygulanan yaptırımlar, kural ihlallerine karşı etkili bir kanun yolu sağlamamıştır. AGİT/DKİHB SSGH medya izleme bulgularına göre, izlenen beş televizyon kanalı arasından, kamu televizyonunun da dâhil olduğu üç kanal programlarında iktidar partisini destekleyici yayın yapmışlardır.

YSK kararlarının yargısal denetime tabi olmayışı, kuvvetler ayrılığı ilkesini tehdit etmekte ve seçime ilişkin konularda yargı yoluna başvurulmasını engellemektedir. Anayasa Mahkemesi'nin kısa bir süre önce, temel hak ve özgürlüklerin ihlali konusunda bile olsa YSK kararlarının denetlenemeyeceğine ilişkin kararı, paydaşların kanuni bir yola başvurma fırsatını daha da sınırlandırmıştır. Bazı şikâyetlerin YSK tarafından etkin bir şekilde ele alınmasına rağmen, bazıları kapsamlı incelemeden yoksun bırakılmış, bazı durumlarda ise etkin veya zamanında bir çözüm sunulmamıştır.

Kadınlar, siyasi yaşamda olması gerekenden az düzeyde temsil edilmelerine rağmen, seçim kampanyasında aktif rol oynamışlardır. Anayasa cinsiyet eşitliğini teminat altına alsa da, siyasi partilerin kadın aday göstermesi konusunda herhangi bir yasal yükümlülük bulunmamaktadır. Kadınların katılımını arttırmak için bazı partilerin cinsiyet kotası uygulaması ve destekleyici tedbirler alması olumlu bir gelişme olarak kaydedilmiştir. Genel olarak, parti listelerinde yer alan adayların yaklaşık %24'lük bir kısmı kadınlardan oluşmaktadır. İl Seçim Kurulu üyelerinin yaklaşık %27'sini kadınlar oluşturmaktadır fakat İlçe Seçim Kurulu üyeleri arasında kadınların oranı yalnızca %6'dır.

Yasa, 1990 tarihli Kopenhag Belgesi'nin 8. Maddesinin, İyi Uygulamalar Kodu'nun ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin daha önceki tavsiyelerinin öngördüğü şekilde, parti üyesi olmayan vatandaşlar ve seçimlerin uluslararası düzeyde gözlemlenmesi konusunda haklar sunmamaktadır. Sivil toplum grupları etkin olarak faaliyette bulunmuşlar fakat hukuki kısıtlamalar sebebiyle müşahitlerini siyasi partilere kayıt ettirmek durumunda kalmışlardır.

Seçim günü genel olarak barışçıl geçmiştir. Uluslararası gözlemciler tarafından ziyaret edilen sınırlı sayıdaki seçim merkezinde, seçim günü genel olarak etkili bir şekilde organize edilmiştir. Yedi sandık alanında USGH gözlemcilerinden gitmeleri istenmiştir ve çeşitli durumlarda siyasi partiler adına akredite olmuş vatandaş gözlemcilerin erişimine mani olunmuştur. Sandık Kurulu üyelerinin kanun tarafından öngörülen prosedürleri izlemediği bazı durumlar bulunmasına rağmen, oy sayım süreci şeffaf ve iyi organize edilmiş olarak değerlendirilmiştir. İzlenen çeşitli İlçe Seçim Kurulları zaman zaman kalabalık olsa da, oyların dökümü genel hatlarıyla düzenli ve etkili olarak değerlendirilmiştir.

İLK BULGULAR

Arka Plan

Başarısız olan bir dizi koalisyon müzakeresinin ardından, 24 Ağustos tarihinde Cumhurbaşkanı 1 Kasım tarihinde erken milletvekili seçimlerinin yapılması yönünde çağrıda bulunmuştur. Son milletvekili genel seçimleri 7 Haziran 2015 tarihinde gerçekleşmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), 2002 yılından bu yana ilk defa mutlak çoğunluğa erişememiş ve tek partili hükümet kuramamıştır. Halkların Demokratik Partisi (HDP), parti olarak ilk defa Meclis'e girmiştir. 550 üyeli mevcut Türkiye Büyük Millet Meclisi (Meclis), 258 sandalyeyle AKP, 131 sandalyeyle Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), 80 sandalyeyle HDP, 79 sandalyeyle Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ve 2 bağımsız milletvekilinden oluşmaktadır.¹

Türk güvenlik güçleri ve Kürdistan İşçi Partisi (PKK) arasındaki çatışmalara verilen iki yıllık ara, Temmuz 2015'de sona ermiştir.² Suruç'ta, 32 kişinin ölümü ve 104 kişinin yaralanması ile sonuçlanan 20 Temmuz tarihli bombalı saldırıyı, terörist eylemlerin, karşı tedbirlerin ve düşmanlıkların artışı takip etmiştir.

¹ Biri CHP, diğeri MHP'den olmak üzere iki milletvekili seçildikten sonra partilerinden ayrılmıştır ve bağımsız milletvekili olarak görev yapmaktadır.

² PKK, Katılımcı Devletlerin (AB üyesi devletler, ABD ve diğerleri) bazıları tarafından bir terör örgütü olarak sınıflandırılmıştır.

Yasal Çerçeve ve Seçim Sistemi

Tümüyle ve etkin bir şekilde uygulandığı takdirde, seçimlerle ilgili yasal çerçeve demokratik seçimlerin yapılabilmesi için gerekli şartları genel olarak sağlamaktadır. 2011 yılındaki Milletvekili seçiminden bu yana yasal çerçeve çoğunlukla aynı kalmış, AGİT/DKİHB ve Avrupa Konseyi tarafından daha önce verilen birtakım tavsiyeler yerine getirilmemiştir.³ Vatandaşlar ve uluslararası gözlemciler ile ilgili hükümlerin bulunmaması, Yüksek Seçim Kurulu (YSK) kararları aleyhine yargısal denetime başvurulamaması, yeniden sayım ve sonuçların iptali ile ilgili kurallar içermemesi ve yetersiz kampanya finansmanı düzenlemeleri de dâhil olmak üzere, yasal çerçevede bir takım boşluklar ve belirsizlikler bulunmaktadır. Olumlu bir adım olarak, 2014 yılında yapılan, partilere devlet yardımı ve herhangi bir dilde ya da lehçede propaganda yapma özgürlüğü sağlanmasına yönelik düzenlemeler, daha önceki bazı AGİT/DKİHB ve Avrupa Konseyi tavsiyelerini karşılamaktadır.⁴

Seçim temel olarak 1982 Anayasası, 1961 tarihli Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun (Temel Hükümler Hakkında Kanun), 1983 tarihli Milletvekili Seçimi Kanunu, 1983 tarihli Siyasi Partiler Kanunu (SPK) ile düzenlenmektedir. Yasal çerçevenin bir parçası olan YSK tarafından alınan kararlar ve yayınlanan düzenlemeler parti gözlemcilerinin akreditasyonu ve seçim kampanyası ile ilgili meseleler de dâhil olmak üzere, birtakım kilit öneme sahip konularda mevzuatı yeterli derecede tamamlamamıştır.

Askeri yönetim altında kabul edilen Anayasa, temel hakların ve uluslararası hukukun iç hukuk karşısında üstünlüğünü garanti altına almaktadır fakat hak ve özgürlükler bakımından geniş güvenceler sunmak yerine, devleti korumaya yönelik yasaklar ve kısıtlamalara yoğunlaşmaktadır. Cinsiyet eşitliği garanti altına alınmıştır fakat etnik grupların hakları garanti altına alınmamıştır. Demokratik seçimleri gerçekleştirebilmek için kilit nitelikte olan, örgütlenme, toplantı ve ifade özgürlüğünü kapsayan temel özgürlükler ile seçme ve seçilme hakkı, Anayasada ve mevzuatta gereğinden fazla sınırlandırılmıştır.⁵ Özellikle Cumhurbaşkanı'na ve diğer kamuya mal olmuş kişilere hakaretin suç sayılması ve laiklik karşıtlığı, bölücülük ve azınlıkların mevcudiyeti gibi bir takım siyasi ideolojilerin siyasi partiler tarafından savunulmasının yasak olması ifade özgürlüğünü kısıtlamaktadır. Yargının bağımsızlığı, hukuki çerçeve tarafından güvence altına alınmamıştır.⁶

Milletvekilleri, 85 çok-üyelili seçim bölgesinde nispi temsil sistemine göre bağımsız adaylar ve kapalı siyasi parti listeleri ile dört yıllık süre için seçilmektedir. Parti koalisyonlarına izin verilmemektedir. Sandalyelerin seçim bölgelerine dağılımı, en son 2015 yılının başında YSK tarafından mevcut nüfus istatistikleri esas alınarak düzenlenmiştir.⁷ Seçim bölgesi başına sandalye dağıtımında kullanılan sistem, meclisteki sandalye başına düşen seçmen sayısında önemli bir fark doğurmaktadır ve bu durum, 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.3. maddesinde, İyi Uygulamalar Kodu'nun I.2.2.2 Bölümü'nde ve

³ [Bkz. Türkiye hakkında düzenlenen önceki AGİT/DKİHB raporları.](#)

⁴ Siyasi partilere devlet yardımı verilmesine ilişkin baraj, en son seçimdeki geçerli oyların yüzde yedisinden yüzde üçüne düşürülmüştür. Siyasi Partiler Kanunu, siyasi faaliyetlerde Türkçe'den başka dil kullanılmasını yasaklayan bir hüküm hâlen barındırmaktadır.

⁵ Temel hak ve özgürlükleri geniş bir kapsamda güvence altına alan yeni anayasanın yazımı, Ekim 2013'de askıya alınmıştır.

⁶ Yargı organlarını denetleyen Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun Başkanı Adalet Bakanı'dır.

⁷ Seçim bölgesi başına sandalye sayısı 2'den 30'a kadar değişmektedir. 5 Mayıs tarihinde HDP tarafından YSK'ya başvuru yapılarak, Bayburt ve Muş illerinde sandalye dağılımı yapılırken kullanılan istatistiklerin manipüle edildiği belirtilmiş ve bunların yeniden gözden geçirilmesi talep edilmiştir. Başvuru, YSK tarafından kullanılan nüfus istatistikleri ve İçişleri Bakanlığı tarafından yayınlanan seçmen kütüğü istatistikleri arasında bir karşılaştırmayı da içermektedir. Talep, YSK tarafından reddedilmiştir.

diğer uluslararası yükümlülükler ve standartlar kapsamında bulunan eşit oy ilkesine aykırı düşmektedir.⁸

Sandalye elde etme hakkına sahip olabilmek için siyasi partilerin, kullanılan geçerli oyların yüzde 10'unu alarak ulusal seçim barajını aşmaları zorunludur. Seçim barajı, kamuoyunda, yerel paydaşlar tarafından eleştirilen bir tartışma konusudur. 2014 yılında CHP tarafından barajın yüzde üçe düşürülmesi için kanun teklifi verilmiştir fakat teklif yasalaşamamıştır ve mecliste sandalyesi bulunmayan üç parti seçim barajının kaldırılmasına yönelik Anayasa Mahkemesi'nce reddedilen birer başvuru yapmıştır. AGİT/DKİHB, AKPM ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) siyasi çoğulculuğun arttırılması için barajın düşürülmesi konusunda daha önce tavsiyelerde bulunmuştur.⁹

Seçim İdaresi

Seçimler iyi bir şekilde yönetilmiştir ve teknik hazırlıklar hukuki süre bitimleri içerisinde başarı ile tamamlanmıştır. Seçimlerin yapılacağına duyurulduğu tarihten itibaren YSK 450'nin üzerinde karar almıştır ve kilit öneme sahip kararların çoğu internet ortamında sunulmuştur. YSK'nın ve daha alt kademedeki seçim kurullarının toplantıları basına ve uluslararası gözlemcilerle açık değildir, bu sebeple seçim idaresinin şeffaflığı kısıtlanmıştır.¹⁰

Seçim idaresinin dört katmanlı yapısı, YSK'dan, 81 İl Seçim Kurulu'ndan, 1.067 İlçe Seçim Kurulu'ndan ve 175.006 Sandık Kurulu'ndan oluşmaktadır. YSK, Yargıtay ve Danıştay'ca kendi üyeleri arasından, altı yıllık görev süresi için seçilmiş yüksek hâkimlerden oluşan 11 üyeli daimi bir yapıdır. YSK'nın mevcut yapısındaki üyelere birisi kadındır. Yasaya uygun olarak, bir önceki milletvekili genel seçimlerinde en fazla oy alan dört parti, YSK'ya oy hakkı bulunmayan temsilcilerini atamışlardır. Bu temsilcilerin YSK toplantılarına katılma, belgelere erişme ve YSK'nın çalışmaları ile ilgili herhangi bir husustaki görüşlerini ve sıkıntılarını ifade etme hakları bulunmaktadır.

81 ilin her birinde yer alan İl Seçim Kurulları, iki yıl süreyle görevli olmak üzere, o ilin en kıdemli yargıca başkanlığında toplam üç yargıçtan oluşmaktadır.¹¹ İlçe Seçim Kurulları, bir başkan (bir yargıç) ve altı üyeden – iki kamu görevlisi ve bir önceki milletvekili seçimlerinde ilçede en yüksek oyları alan partilerin dört temsilcisi – oluşmaktadır.¹² İl Seçim Kurulu üyelerinin yaklaşık yüzde 27'sini kadınlar oluşturmaktadır fakat İlçe Seçim Kurulu üyeleri arasında kadınların oranı yalnızca yüzde 6'dır. Sandık kurulları, her seçimden önce ilgili seçim için atanmaktadır ve bir başkan, beş parti temsilcisi ve ihtiyar heyeti tarafından belirlenen bir üyeden oluşmaktadır.¹³

Şiddetin artmasından etkilenen bazı alanlardaki İlçe Seçim Kurulları, ya sandık alanlarının daha güvenli yerlere taşınması konusunda karar almışlardır ya da YSK'nın bu konudaki görüşünü talep

⁸ Bayburt ilinde sandalye başına düşen kayıtlı seçmen sayısı 26.309 iken, İzmir'de bulunan bir seçim bölgesinde sandalye başına düşen 121.721 kayıtlı seçmen bulunmaktadır. Ayrıca bakınız 1996 tarihli [Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi](#)'nin [Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 25 numaralı Genel Yorumu'nun](#) 21. Paragrafı.

⁹ 30 Ocak 2007 tarihli [Yumak ve Sadak ve Türkiye, başvuru no. 10226/03](#) davasında, AİHM seçim barajının özgür seçim hakkını ihlal etmediği hükmü vermiştir fakat seçim barajını “çok yüksek” bularak siyasi çoğulculuğu sağlamak için düşürülmesinin istenilen bir durum olacağı notunu da düşmüştür.

¹⁰ AGİT/DKİHB SSGH'nin Uzun Dönemli Gözlemcileri'nin Tarsus'taki bir İlçe Seçim Kurulu'nun toplantısına katılmalarına izin verilmiştir.

¹¹ Ankara, İstanbul ve İzmir'deki İl Seçim Kurulları birden fazla seçim bölgesini kapsamaktadır.

¹² İlçe Seçim Kurulları'nın Ocak 2014'de iki yıllık süreyle atanması sebebiyle HDP İlçe Seçim Kurulu üyeliğine hak kazanamamıştır. HDP yalnızca boş pozisyonların ortaya çıktığı az sayıdaki İlçe Seçim Kurulu'na üyelerini atayabilmiştir.

¹³ HDP'nin Sandık Kurulları'na üye atama hakkı bulunmasına rağmen, Sandık Kurulu Başkanlarının belirlenmesi için yapılan çekilişlere katılma yetkisi hukuki olarak verilmemiştir.

etmişlerdir.¹⁴ AGİT/DKİHB SSGH tarafından görüşme yapılan kişilerden bazıları bu konuda siyasi bir motivasyon bulunduğunu öne sürmüş olsa da, AKP, bu bölgelerde seçimlerin yapılmasının can kayıplarına yol açabileceğini ve seçimin bütünlüğünü etkileyebileceğini iddia etmiştir.¹⁵ 3 Ekim tarihinde YSK, sandık alanlarının ilgili *muhtarlıkların* (en küçük idari birim) dışına taşınmasının kanuna uygun olmadığını ifade ederek, oy kullanma işleminin bu bölgelerde gerçekleştirilmesi yönünde karar almıştır.¹⁶ Akabinde, çeşitli İlçe Seçim Kurulları önemli bir sayıda sandık alanının yerini aynı *muhtarlık* içerisinde olmak üzere değiştirme kararı almıştır.

Yurt dışında oy kullanımı, 8-25 Ekim tarihleri arasında 54 ülkede kurulan 113 oy verme yerinde yürütülmüş, ayrıca Türkiye çapındaki 30 gümrük noktasında da gerçekleştirilmiştir.¹⁷ Yaklaşık 1,2 milyon kişi yurt dışında oy vermiştir. YSK, yüksek katılım nedeniyle, son iki günde oy verme saatlerini uzatma kararı almıştır. Yurt dışında kullanılan oylar, kiralanmış uçaklarla ve diplomatik torbalarla sayılmak üzere Ankara'ya taşınmıştır. Seçmen kütüklerinin çevrimiçi yolla doğrulanması ve seçim malzemelerinin güvenli bir şekilde saklanması gibi tedbirler, sürecin doğruluğunu sağlamak için uygulamaya koyulmuştur.

Ülke çapında seçmen eğitim kampanyası yapılmamış olmasına rağmen, bu konu, AGİT/DKİHB SSGH tarafından görüşme yapılan kişilerin çoğu tarafından da gündeme getirilmemiştir. AGİT/DKİHB SSGH gözlemcileri tarafından genel olarak olumlu bir şekilde değerlendirildiği üzere, seçimlerden kısa bir süre önce İlçe Seçim Kurulları ve bazı siyasi partiler, Sandık Kurulu üyelerine yönelik eğitimler düzenlemişlerdir.

Seçmen Kütükleri

Silah altında bulunan er ve erbaşlarla, askeri öğrenciler, kastlı suçlardan dolayı ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler haricindeki 18 yaşından büyük vatandaşlar oy kullanma hakkına sahiptir. Bu kısıtlamalar, 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.3. maddesi, İyi Uygulamalar Kodu'nun I.2.2.2. Bölümü ve diğer uluslararası yükümlülükler ile uyumlu değildir.¹⁸ AİHM iki kez Türkiye'nin tutuklu hükümlülerin oy kullanma hakları hakkında uyguladığı yasağın çok geniş kapsamlı olduğu ve bu yasağın işlenen suç ile orantılı olması gerektiği konusunda karar almıştır.¹⁹ Hukuki çerçevede henüz bir değişiklik yapılmamış olsa da, bir önceki seçimde olduğu gibi, YSK, cezalarının tümüyle infaz edilip edilmediğine bakılmaksızın ceza infaz kurumları ve tutukevleri dışında bulunan tüm hükümlülerin oy kullanmasına izin vererek, mahkemenin kararını kısmen uygulayan bir karar yayınlamıştır.

Toplam kayıtlı seçmen sayısı yurt içinde yaklaşık 54 milyon ve yurt dışında 2,9 milyondur. Türkiye pasif bir seçmen kaydı sistemine sahiptir. YSK, İçişleri Bakanlığı tarafından idare edilen nüfus ve adres kütükleri ile bağlantılı olan daimi bir seçmen kütüğü tutmaktadır. Haziran 2015 seçimlerinden bu yana geçen sürede 18 yaşını dolduran kişilerden dolayı, seçmen sayısında 300.000'den fazla bir artış

¹⁴ Bu sandık alanları, Doğu ve Güneydoğu'daki 20 ile yayılmış yaklaşık 80 ilçede bulunmaktaydı. HDP, çeşitli İlçe Seçim Kurulları'nın kararları aleyhine daha yüksek kurullarına itiraz etmiştir. Bu sandık alanları HDP'nin güçlü destek bulduğu yerlerde yoğunlaşmaktadır.

¹⁵ AKP, Haziran 2015 seçimleri esnasında, Doğu ve Güneydoğu'da bulunan 16 ildeki 250 sandık alanında yüzde 100 katılımıla bütün oyların HDP'ye verildiği yönünde AGİT/DKİHB SSGH'yi bilgilendirmiştir. Bu durum, AKP'nin, usulsüzlük olasılığı ve seçmenlerin baskı altında kalmaksızın oy veremeyeceği yönündeki kaygısını arttırmıştır.

¹⁶ YSK'nın Temel Hükümler Hakkında Kanun'un 5.maddesine getirdiği yoruma göre, her *muhtarlıkta* en az bir sandık alanı bulunması gerekmektedir.

¹⁷ Gümrük noktalarında yurt dışı oy kullanımı 8 Ekim ve 1 Kasım tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

¹⁸ 7.3 numaralı madde, katılımcı Devletlerin "yetişkin vatandaşlarının evrensel ve eşit oy hakkını garanti altına alacaklarını" belirtmektedir. Ayrıca bakınız [Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 25 numaralı Genel Yorumu'nun 14. Maddesi](#)

¹⁹ Bkz. 17 Eylül 2013 tarihli [Soyler ve Türkiye, başvuru no: 29411/07](#) kararı ve 21 Ekim 2014 tarihli [Murat Vural ve Türkiye, başvuru no: 9540/07](#) kararı.

meydana gelmiştir. AGİT/DKİHB SSGH tarafından görüşme yapılan kişilerin çoğu, seçmen kütüklerine güven duyduklarını ifade etmişlerdir ve seçmen kütüklerinin güvenilirliği ve kapsamlı olup olmadığı ile ilgili az sayıda endişe dile getirilmiştir.

Aday Kaydı

Yirmi beş yaşını dolduran, hukuki ehliyete sahip ve ilkokul mezunu olan tüm vatandaşlar seçimde aday olma hakkına sahiptir. Askerlik hizmetini tamamlamamış olan erkek vatandaşlar, kamu hizmetinden yasaklılar ve affolunmuş olsa bile, hafif suçlar da dâhil olmak üzere geniş çaplı bir dizi suçtan hüküm giyen vatandaşlar aday olamamaktadır.²⁰ Aday olma haklarındaki bu tür kısıtlamalar, 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7.5. maddesi ve İyi Uygulamalar Kodu'nun I.2.2.2.iv. Bölümü de dâhil olmak üzere çeşitli uluslararası belgelerde yer alan seçimlerde aday olma hakkıyla bağdaşmamaktadır.²¹

Siyasi parti kurmak ve seçimlere katılabilmek için partilerin seçimlerden altı ay önce illerin en az yarısında ve bu illerin ilçelerinin en az üçte birinde teşkilat kurmuş olmaları ve parti kongrelerini yapmış olmaları şarttır.²² Bütün partilerin, illerin en az yarısı için aday listeleri sunmaları gerekmektedir. Bu gereklilikler, örgütlenme özgürlüğünü ve seçilme hakkını potansiyel olarak kısıtlamaktadır. Bağımsız adayların, yalnızca seçimi kazanmış olanlara iade edilen bir seçim teminatı yatırımları gerekmektedir. Bu durum, uluslararası iyi uygulamalar ile uyumsuzluk teşkil etmektedir.²³

Aday kaydı genel olarak kapsayıcı niteliktedir, seçmenlere çeşitli bir yelpaze ve gerçek seçenekler sunmaktadır. Toplamda 8.426 aday 16 siyasi partinin listelerine dâhil olmuş ve 21 bağımsız aday seçimler için kaydolmuştur.²⁴ Adayların yaklaşık yüzde 24'ü kadındır.

Üç siyasi partinin seçimlere katılma hakkı, teşkilatlanmalarının yetersiz olduğu gerekçesiyle YSK tarafından reddedilmiştir.²⁵ 2 Eylül tarihinde AKP, TURK Parti'nin teşkilatlanmasının yetersiz olduğundan bahisle aday listesinden çıkarılması talebiyle Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na şikâyette bulunmuştur.²⁶ Bunun sonucunda, YSK, 18 Eylül tarihinde TURK Parti'yi aday listesinden çıkarmıştır. 16 Ekim tarihinde TURK Parti, örgütlenme özgürlüğü ve seçimlere katılma hakkının ihlal edildiğine dair Anayasa Mahkemesi'ne başvuruda bulunmuştur. 27 Ekim tarihinde Anayasa Mahkemesi, yargı yetkisi bulunmadığı gerekçesiyle davayı reddetmiştir.

Kampanya Ortamı

Temel Hükümler Hakkında Kanun, seçim propagandalarının yürütülmesini düzenleyen bir çerçeve

²⁰ Aday olma hakkı, cezaevinden salınmayı takiben kendiliğinden geri verilmemektedir. Anayasa Mahkemesinin 2011 tarihli bir kararı, Adli Sicil Kanunu'nun, seçimlerde aday olmayı ömür boyu yasaklayan bir maddesini iptal etmiştir. 2012 yılında bu kanun, cezanın tamamının infazından en az üç sene sonra, "iyi bir hayat" yaşamının ve herhangi bir suçtan yeni bir hüküm giymemenin kanıtlanmasıyla, hükümlünün aday olma haklarının geri verilmesi imkânını sağlayacak şekilde değiştirilmiştir.

²¹ 7.5. numaralı madde, üye ülkelerin vatandaşlarının siyasi görevlere veya kamu görevlerine talip olma hakkına ayrımcılık yapmaksızın saygı göstermelerini öngörmektedir. Ayrıca bakınız Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 25 numaralı Genel Yorumu'nun 15. Maddesi.

²² Mecliste grubu bulunan partiler, seçimlere katılma hakkına doğrudan sahiptir.

²³ Teminat, bu seçimler için 10.651 TL (yaklaşık 3.100 Euro) tutarındadır. Bağımsız aday sayısı, 7 Haziran 2015 seçimlerine kıyasla sekiz kat daha düşüktür. İyi Uygulamalar Kodu'nun I.II.3 Bölümü uyarınca, bir teminat şartının konulması durumunda, adayın belirli bir başarıya ulaşması durumunda iade edilebilir olmalıdır; şart koşulan rakam ve başarı çok yüksek olmamalıdır.

²⁴ İki bağımsız aday, hukuki süre bitiminden sonra geri çekilmiştir.

²⁵ Hak ve Hakikat Partisi, Yurt Partisi ve TURK Parti; bu partilerin son ikisi Haziran 2015 seçimlerine katılmıştır.

²⁶ AKP, daha önce, 20 Ağustos tarihinde, Haziran 2015 seçimlerinde iki partinin logoları arasındaki benzerlik sebebiyle TURK Parti'ye verilen veya geçersiz olan oylardan dolayı 150.000'den fazla oy kaybetmiş olduğunu iddia ederek şikâyette bulunmuştur.

sağlamakta ve adaylar için adil ve eşit fırsatlar sunulmasını teminat altına almayı amaçlamaktadır. Yasa, seçim kampanyası ile ilgili kuralların farklı şekilde uygulandığı iki dönem öngörmektedir. 22 Ekim tarihinde başlayan ve 31 Ekim günü 18.00'da sona eren resmi seçim kampanyası dönemi boyunca, kamuya açık bütün törenlerin ve hükümet işleri dolayısıyla demeçlerin yasaklanması gibi daha katı kurallar ve daha geniş çaplı adil kampanya ilkeleri uygulanmıştır. Sadece son 10 günlük seçim kampanyası döneminin katı düzenlemeler içermesi, daha geniş çaplı kampanya sürecini yeterli düzenlemeden mahrum bırakmaktadır ve adaylara tümüyle eşit fırsatlar verilmesine hizmet etmemektedir.

Seçim kampanyası genel olarak durgun geçmiştir. Bazı parti liderleri, gürültü ve çevre kirliliğini önlemek için bazı kampanya yöntemlerini kullanmaktan kaçınmak konusunda gayri resmi olarak anlaşmışlardır.²⁷ Kampanyanın son günlerinde özellikle bayrak ve poster gibi kampanya malzemelerinin görünürlüğünde artış gözlemlenmiştir. Kampanya ortamında, AKP ve diğer partiler arasında kutuplaşma meydana gelmiştir ve cepheleşmeye yol açan söylemler kullanılmıştır.²⁸

Adayların, genel olarak seçmenlere mesajlarını iletme fırsatları olmuştur. Çoğu siyasi parti sosyal medyayı kullanmıştır ve kapı kapı dolaşarak ve küçük toplantılar yaparak kampanya çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Mecliste bulunan partilerin tümü tarafından, ülke çapında hedeflenen çeşitli ilçelerde az sayıda miting düzenlenmiştir. AGİT/DKİHB SSGH tarafından toplamda 15 seçim kampanyası etkinliği gözlemlenmiştir. En önemli konular, sosyo-ekonomik durum, “Çözüm Süreci”²⁹ ve terör karşıtı propagandadır.³⁰ Her iki durum da kanuna aykırı olmak üzere, partilerin bazıları dini göndermeler kullanmıştır ve mecliste sandalyesi bulunan üç parti yurt dışında seçim kampanyası yürütmüştür.³¹

Şiddet olayları, kampanya ortamını lekelemiştir. Ankara’da 10 Ekim tarihinde gerçekleşen büyük bir bombalı terörist saldırı 100’den fazla kişinin ölümü ve 500’den fazla kişinin yaralanması ile sonuçlanmıştır.³² Temmuz ayının sonunda, Kürt nüfusunun önemli bir kısmının yaşadığı Güneydoğu’da şiddet artmıştır. Seçim kampanyası esnasında HDP’nin büroları hedef alınmış, çok sayıda HDP üyesi gözaltına alınmış, HDP belediye eşbaşkanları geçici olarak görevden uzaklaştırılmış

²⁷ Bu önlemler, araçlarda ve araç konvoylarında hoparlörlerin kullanımının yasaklanmasını, kampanya malzemelerinin yalnızca seçim bürolarının çevresine asılmasını, mitinglerden sonra kampanya malzemelerinin kaldırılmasını ve seçim bürolarının güvenliğe kolayca erişebilecek açık alanlarda konumlanmasını kapsamıştır. Bazı partiler bu anlaşmayı desteklerken, örneğin Saadet Partisi gibi daha az kaynağa sahip partiler bu durumun kendilerine bir dezavantaj sağlayabileceğinden endişe duymuşlardır.

²⁸ AGİT/DKİHB SSGH, aşağıdaki mitinglerde cepheleşmeye yol açan söylemlerin kullanıldığını gözlemlemiştir: 5, 6 ve 30 Ekim tarihlerinde sırasıyla Samsun, Erzurum ve Konya’da yapılan AKP mitingleri ve 8 Ekim tarihinde İstanbul’da yapılan HDP mitingi.

²⁹ “Çözüm Süreci”, barış sürecini tarif etmek için kullanılan resmi ifadedir.

³⁰ AKP, 12 Ekim tarihinde, partinin bundan sonraki mitinglerinin terörle mücadele mitinglerine dönüştürüleceğini açıklamıştır. Cumhurbaşkanı, 20 Eylül tarihinde İstanbul’da, 4 Ekim tarihinde Strazburg’da ve 5 Ekim tarihinde Brüksel’de düzenlenen terörle mücadele gösterilerine katılmıştır.

³¹ AGİT/DKİHB SSGH, AKP’nin kampanya faaliyetleri arasında, Samsun, Manisa ve Bursa’da sırasıyla 5 Ekim, 8 Ekim ve 16 Ekim tarihlerinde dini söylemlerin kullanıldığını gözlemlemiştir. 22 Eylül ve 3 Ekim tarihlerinde, YSK, dini göndermelerin bulunduğu AKP seçim kampanya şarkısına karşı yapılan iki şikayeti haklı bulmuş ve bu şarkının açık ve kapalı alanlardaki kampanya toplantılarında, sosyal medyada ve internet kampanyalarında kullanımını yasaklamıştır. Yurt dışındaki seçmenlere AKP lideri adına bir yazı gönderilmiştir fakat ilgili parti, bu yazıdan sorumlu olmadığına dair USGH’yi bilgilendirmiştir.

³² Saldırı, sendikalar, sivil toplum örgütleri ve meslek kuruluşları tarafından organize edilen *Emek, Barış ve Demokrasi Mitingi* sırasında meydana gelmiştir. HDP ve CHP de dâhil olmak üzere, çeşitli siyasi partiler bu etkinliğe katılmıştır.

ve HDP'nin kampanya el ilanlarına el konmuştur.³³ CHP, MHP ve HDP'nin bazı üyeleri hakkında, Cumhurbaşkanı'na hakaret etmek de dâhil olmak üzere, kamu yetkililerine hakaret etme sebebiyle soruşturma başlatılmıştır. AKP, özellikle ülkenin doğu ve güneydoğusunda olmak üzere, AKP binalarına birkaç saldırının yapıldığını ve üyelerinin tehdit edildiğini AGİT/DKİHB SSGH'ye bildirmiştir. USGH gözlemcilerine, bazı siyasi güçlere oy vermeleri için seçmenlere gözdağı verildiği ve baskı yapıldığı bilgileri ulaşmıştır.

Doğu ve Güneydoğu'daki birçok ilde, Özel Güvenlik Bölgesi ilan edilen ve/veya sokağa çıkma yasağı getirilen yerlerde, kötüleşen güvenlik durumu nedeniyle özgürce seçim kampanyası yapabilmeye olanağı büyük ölçüde kısıtlanmıştır.³⁴ Bu önlemler, AGİT/DKİHB SSGH tarafından görüşme yapılan kişilerin bazıları tarafından, siyasi motivasyonları bulunduğu ve hukuki çerçevenin dışında olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir.

Devlet yardımı, en son yapılan milletvekili genel seçimlerinde en az yüzde üç oy alan partilere yılda bir defa orantılı olarak verilmektedir.³⁵ Kampanya bağışlarının kaynakları ve miktarlarının yıllık parti finansal raporları dışında açıklanmasına dair bir gereklilik bulunmamaktadır ve bu durum şeffaflığı kısıtlamaktadır.³⁶ Adayların çoğu, kampanya esnasında kampanya finansmanlarını kamuya duyurmamışlardır.

Medya

Anayasa ve yasal çerçeve ifade özgürlüğünü yeterince güvence altına almamaktadır. Özellikle Terörle Mücadele Kanunu ve Basın Kanunu'nda yer alan muğlak hükümler ile Cumhurbaşkanı'na hakaret suçuna dair hükümler, seçim süreci boyunca gereğinden fazla uygulanmıştır.³⁷ Çok sayıda gazeteci, sosyal medya kullanıcısı ve basın kuruluşuna yönelik cezai soruşturma başlatılmıştır. Soruşturmanın

³³ AGİT/DKİHB SSGH'ye HDP tarafından sunulan verilere göre, 6 Eylül ile 9 Ekim tarihleri arasında HDP parti bürolarına 129 saldırı gerçekleşmiştir. İçişleri Bakanlığı tarafından sunulan verilere göre, Ekim ayında seçim bürolarına düzenlenen saldırılar AKP için 9, HDP için 7 ve CHP için 1'dir. Ulusal düzeyde HDP'ye bağlı Demokratik Bölgeler Partisi'ne üye olan 20'den fazla belediye başkanı, devletin birliğini ve toprak bütünlüğünü bozmak sebebiyle yürütülen cezai soruşturmalara bağlı olarak İçişleri Bakanlığı tarafından geçici olarak görevlerinden uzaklaştırılmıştır. AGİT/DKİHB SSGH'ye HDP tarafından sunulan verilere göre: 20 Temmuz ve 18 Ekim tarihleri arasında 2.590 HDP üyesi gözaltına alınmış ve 630 üye tutuklanmıştır. İçişleri Bakanlığı tarafından sunulan verilere göre: 16 Ekim tarihinde bir Sulh Ceza Hâkimi, Terörle Mücadele Yasası kapsamında yürütülen bir soruşturmada, "yerinden yönetime" atıfta bulunan el ilanına suç delili olarak el konmasına hükmetmiştir.

³⁴ Bakanlar Kurulu 21 Ağustos tarihinde, en az sekiz ilde Eylül 2015 ile Mart 2016 arasında etkili olmak üzere Özel Güvenlik Bölgeleri ilan edildiği yönünde kararname çıkarmıştır. Ek olarak, Eylül 2015 itibarıyla, valiler, Güneydoğu'da bulunan en az 7 ildeki 20 ilçede 15 güne kadar olan sürelerle Özel Güvenlik Bölgeleri ilan etmişlerdir. Kimi valiler de, en az 10 ilçedeki bazı mahallelerde süreleri bir kaç saatten belirsiz bir zamana kadar uzayan sokağa çıkma yasakları ilan etmişlerdir.

³⁵ Haziran 2015 seçiminin ardından HDP devlet yardımına hak kazandığı halde, bu yardım ancak Ocak 2016'da aktarılacaktır. Maliye Bakanlığı, HDP'nin devlet yardımının daha erken aktarılması yönündeki talebine cevap vermemiştir.

³⁶ Avrupa Konseyi'nin Yolsuzluğa Karşı Devletler Grubu'nun (GRECO) 4 Şubat 2015 tarihli [Ön Uyum Raporu](#)'nda bu geçmiş tarihli tavsiyelerin çoğunun uygulanmadığı belirtilmiştir.

³⁷ Cumhurbaşkanı'na hakaret suçunun cezası haptir. [Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 34 numaralı Genel Yorumu'nun](#) 19. Maddesi, bir normun kanun olarak nitelendirilebilmesi için, bir bireyin kendi davranışlarını buna göre düzenleyebileceği bir kesinlik taşıması gerektiğini belirtmektedir. Ayrıca, ifade biçimlerinin, kamuya mal olmuş bir kişiye karşı hakaret niteliğinde değerlendirilmesi, ceza verilmesini haklı kılmak için tek başına yeterli değildir ve hapis cezası asla uygun bir ceza değildir. AİHS'nin 10. maddesi de aynı gerekliliği barındırmaktadır. Ayrıca bkz. 8 Temmuz 1986 tarihli [Lingens ve Avusturya, başvuru no. 9815/82](#), 23 Nisan 1992 tarihli [Castelis ve İspanya, başvuru no. 11798/85](#), 9 Haziran 1998 tarihli [Incal ve Türkiye, başvuru no. 22678/93](#), 8 Temmuz 1999 tarihli [Arslan ve Türkiye \(GC\), başvuru no. 23462/94](#) ve 6 Aralık 2005 tarihli [Fikret Sahin ve Türkiye, başvuru no. 42605/98](#).

bazıları, birtakım medya kuruluşlarına el konulması ile sonuçlanmıştır.³⁸ Ankara'daki bombalı saldırının soruşturulması ile alakalı yayın yasağı konulması, kamuoyunu ilgilendiren yayın yapılmasını fiilen suç haline getirmiştir.³⁹ Gazeteciler, USGH gözlemcilerine, kendilerine yönelik şiddet ve medya kuruluşlarına yönelik saldırı vakalarının, oto-sansürde artış meydana getirdiğini ifade etmişlerdir.⁴⁰

Türkiye'de medya ortamı, pek çoğu politikleşmiş çeşitli kuruluştan oluşmaktadır ve bunların birçoğu siyasallaşmıştır. Medya kuruluşlarının sahiplerinin kamu ihalelerini ve devlet kaynaklı reklamları alma konusundaki ticari çıkarları, editörlerin bağımsızlıklarına müdahale edilmesine ve hükümetin özellikle televizyonda kısıtlı olarak eleştirilmesine yol açmıştır. Ankara Savcılığı'nın teröre destek suçu ile ilgili devam eden soruşturmalarla alakalı yazısını takiben, dört dijital hizmet sağlayıcısı, çoğu hükümeti eleştiren çeşitli televizyon kanallarının yayını durdurmuştur.⁴¹

İnternetin, kamusal öneme sahip konulara ilişkin hararetli tartışmalar üzerinde giderek artan bir katkısı bulunmaktadır. Buna karşılık, AGİT/ DKİHB SSGH'nin görüşme yaptığı kişilerden birkaçı, internet sayfalarının kapatılması konusunda endişelerini bildirmişlerdir. Yerel bir basın kuruluşuna göre, 24 Ekim tarihi itibarıyla 103.877 internet sitesine erişim, bazılarında mahkeme kararı olmaksızın engellenmiştir.⁴²

Radyo ve Televizyon Kurumlarının Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, yayıncıları siyasi partilere tarafsız bir şekilde yer vermekle sorumlu tutmaktadır. Bu uygulamanın takibini ise RTÜK yapmaktadır. Bununla birlikte, bu gerekliliğin uygulanmasıyla ilgili kanunda kesinlik bulunmamaktadır ve bu eksiklik YSK tarafından da yeterince ele alınmamıştır.⁴³ RTÜK üyelerinin de dâhil olduğu pek çok paydaş, RTÜK'ün seçim kampanyası kapsamındaki yayınları izleme yöntemlerini sorgulamıştır.

YSK, RTÜK tarafından hazırlanan izleme raporlarının ve pek çoğu siyasi partiler tarafından yapılan şikâyetlerin üzerine işlemde bulunmuştur. Şikâyetlere cevap vermek için yasalar tarafından bir süre bitimi tanımlanmamıştır ve YSK, çoğunluğu tarafsızlık şartına ilişkin olan yayınlarla ilgili şikâyetleri,

³⁸ Basın tarafından bildirildiği üzere, hepsi hükümeti eleştirir nitelikte olan ve terör propagandası suçundan soruşturma açılan basın kuruluşları şunlardır: 15 Eylül tarihinde Doğan Medya Grubu, 1 Eylül tarihinde Koza-İpek Medya Grubu, 15 Ekim tarihinde *Samanyolu Haber* ve *Mehtap TV*. Ankara Sulh Ceza Hâkimlerinden biri, 26 Ekim tarihinde Koza-İpek Medya Grubunun yönetimine kayyum atanmasına karar vermiştir. 27 Ekim tarihinde görevliler ve polisler Koza-İpek Medya Grubu binasına zorla girmişlerdir. Bağımsız İletişim Ağı *Bianet*'e göre Temmuz ve Eylül 2015 tarihleri arasında, içlerinde 37 gazetecinin de bulunduğu 61 kişi hakkında Cumhurbaşkanı'na hakareten ya soruşturma açılmış, ya bu kişiler yargılanmış ya da mahkûm edilmiştir.

³⁹ Ankara Sulh Ceza Hâkimliklerinden biri, 14 Ekim tarihinde bütün medya organlarında uygulanmak üzere bir yasal kararı almış ve bu yasağı 19 Ekim tarihinde kaldırmıştır. Söz konusu soruşturma hakkında bilgi vermeleri sebebiyle, kamu görevlileri ve bir gazeteci hakkında, Ankara Cumhuriyet Savcılıklarından biri tarafından cezai soruşturma başlatıldığına dair AGİT/DKİHB SSGH bilgilendirilmiştir.

⁴⁰ 1 Ekim 2015 tarihinde [AGİT Basın Özgürlüğü Temsilcisi, gazeteci Ahmet Hakan'a yapılan saldırıyı kınamış ve Türkiye'de gazeteciler için güvenliği artırılması çağrısında bulunmuştur](#). 5 Ekim tarihinde [Avrupa Konseyi](#), Kürtçe yayınlanan günlük gazete *Azadiya Welat*'ın ve Kürt haber ajansı DIHA'nın ofislerine 28 Eylül tarihinde polis baskını yapıldığına dair bir uyarı yayınlamıştır. Gözaltına alınan otuz iki Kürt gazeteci sorgulandıktan sonra serbest bırakılmıştır.

⁴¹ *Tivibu*, *Turkcell TV+*, *Digitürk* ve *Turksat* adlı dijital hizmet sağlayıcıları, sırasıyla 27 Eylül, 2 Ekim, 8 Ekim ve 12 Ekim tarihlerinde ilgili televizyon kanallarını yayınlamayı durdurmuştur. Etkilenen televizyon kanalları şunları kapsamaktadır: *Samanyolu TV*, *SHaber*, *Kanaltürk*, *Bugün TV* ve *Mehtap TV*. *Samanyolu TV* tarafından 9 Ekim tarihinde YSK'ya, RTÜK'e ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na şikâyetle bulunulmuştur. Bu konuda diğer bir şikâyet, MHP tarafından YSK'ya yapılmıştır. *Samanyolu TV* tarafından yapılan şikâyet YSK tarafından herhangi bir yasal gerekçe sunulmadan reddedilmiştir. 21 Ekim tarihinde ise, iki CHP üyesi, RTÜK, İzmir Başsavcılığı ile Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na şikâyet dilekçesi sunmuştur.

⁴² 2014'ün Ocak ayında [AGİT Basın Özgürlüğü Temsilcisi 5651 sayılı Kanunun \(İnternet Kanunu\) haber siteleri de dâhil olmak üzere yasal içeriğe erişimi engellemek için kullanıldığını ifade etmiştir](#).

⁴³ RTÜK'un dokuz üyesi siyasi partiler tarafından aday olarak gösterilmekte ve meclis tarafından seçilmektedir.

şikâyet sahiplerine etkili çözümler sunacak şekilde, zamanında ele almamıştır.⁴⁴ Uyarıları ve ilgili programların durdurulmasını da kapsayan yaptırımların uygulanması, düzenlemelerin ihlallerine ilişkin etkili bir hukuki çare sağlamamıştır.

Temel Hükümler Hakkında Kanun, seçimlere katılan siyasi partilere, seçim kampanyasının son yedi günlük döneminde devlet kanalında serbest yayın süresi sağlamak ve siyasi reklam süresi satın alma hakkı sunmaktadır. AGİT/DKİHB SSGH medya izleme bulgularına göre, izlenen beş televizyon kanalı arasında, içlerinde devlete ait TRT1'in de bulunduğu üç kanal, haberlerde, güncel olaylara dair programlarda ve tartışma programlarında AKP'ye ayrıcalık tanımıştır. TRT1'de yüzde 73, ATV'de yüzde 77, CNN Türk'de yüzde 32, Haber Türk'de yüzde 49 ve *Samanyolu TV*'de yüzde 47 olmak üzere, tüm televizyon kanallarında en yüksek yayın süresi AKP'ye verilirken, Meclis'te temsil edilen diğer partilere dair yayınların süreleri daha kısa olmuştur. TRT1, ATV ve Haber Türk'te AKP ile ilgili çoğunlukla pozitif bir ton kullanılırken, CNN Türk ve *Samanyolu TV*'de AKP ile ilgili yayınlarda çoğunlukla negatif bir ton kullanılmıştır.⁴⁵ TRT1'de, CHP, MHP ve HDP'ye verilen yayın süreleri sırasıyla yüzde 12, 8 ve 6 iken, ATV'de bu süreler sırasıyla yüzde 11, 8 ve 4, CNN Türk'de yüzde 28, 18 ve 14, Haber Türk'de yüzde 19, 22 ve 9 ve *Samanyolu TV*'de yüzde 23, 13 ve 12 olarak bulunmuştur. Bu partiler dışında kalan diğer dört partinin yayınlanma süresi ise yüzde birin altında kalmıştır. Takip edilen televizyon kanallarında bunların haricindeki partilerden bahsedilmemiştir.

Şikâyetler ve İtirazlar

Genel olarak, alt kademedeki seçim kurullarının kararlarına itirazlar YSK'ya kadar olan daha üst kademedeki kurullara yapılabilmektedir.⁴⁶ Partiler, seçmenler, parti müşahitleri ve adaylar itiraz hakkına sahiptir. Sivil toplum grupları şikâyette bulunma hakkına sahip değildir. Mevzuat, seçim kampanyasına ilişkin şikâyet başvuruları için bir prosedür düzenlememiştir ve YSK tarafından bu konuda bir düzenleme yapılmamıştır. Seçim uyuşmazlıklarının tümü olmamakla birlikte bir kısmı ile ilgili başvuruların ve yargılamaların yapılmasına ilişkin zaman aralıkları yasa ile açıkça belirlenmiştir. Seçim kurullarındaki karar verme süreçleri gözlemcilerle veya medyaya açık bir şekilde yürütülmemektedir ve tüm kararlar halka açık değildir veya zamanında yayınlanmamaktadır. Bu durum, anlaşmazlıkların çözümü sürecinin şeffaflığını azaltmaktadır.⁴⁷ AGİT/DKİHB SSGH tarafından görüşme yapılan çeşitli kişiler, seçim kurulları ve kamu yetkilileri tarafından seçimle ilgili şikâyetlerin tarafsız ve etkin bir şekilde ele alındığına dair güven eksikliği duyduklarını ifade etmişlerdir.

AGİT/DKİHB SSGH Uzun Dönemli Gözlemciler tarafından görüşme yapılan çeşitli kişilerin bir kısmı, kampanyayla ilgili sıkıntılar olduğuna dair bilgi vermiştir fakat ulusal veya yerel düzeyde az sayıda şikâyet başvurusunda bulunulmuştur.⁴⁸ YSK'ya, siyasi partiler, milletvekilleri ve diğer paydaşlar tarafından, çoğunlukla medyada dengesiz ve doğru olmayan bir şekilde yayın yapılmasının yanı sıra, seçim idaresi kararları ve kampanya ihlalleri ile de ilgili yaklaşık 40 şikâyette bulunulmuştur. Bazı şikâyetler YSK tarafından etkin bir şekilde ele alınmasına rağmen, bazıları temel incelemelerden

⁴⁴ YSK'ya, medya ile ilgili, birçoğu siyasi partiler tarafından olmak üzere 14 şikâyette bulunulmuştur. Buna ek olarak, YSK'ya, gözlemlenen ihlallerle ilgili 80 RTÜK raporu gelmiştir. YSK tarafından 21 uyarıda bulunulmuş ve ilgili televizyon programlarının yayınının durdurulması hakkında beş karar alınmıştır.

⁴⁵ TRT1, ATV ve Haber Türk'te AKP yayınladıklarının tonu sırasıyla yüzde 95, 92 ve 77 pozitifdir. CNN Türk'te yayınların tonu yüzde 50 negatif ve yüzde 50 nötr veya pozitifdir. *Samanyolu TV*'de ise yüzde 78 negatif, yüzde 22 pozitif veya nötrdür.

⁴⁶ İlçe Seçim Kurulları ve Sandık Kurulları'nın oluşturulmasına yönelik İl Seçim Kurulları'nın kararlarının yanı sıra, seçmen kütükleri ile ilgili İl Seçim Kurulları'nın kararları da kesindir ve bunlarla ilgili temyiz yolu açık değildir.

⁴⁷ YSK, şikâyet ve itirazlara ait kararların yayınlanıp yayınlanmayacağına vaka bazında değerlendirme yaparak karar vermektedir. Kurul, bu kararları aldıktan sonra 7 ila 10 gün arasında bunları yayınlamaktadır. AGİT/DKİHB SSGH, şikâyetlerin ve kararların kopyaları ve kararlar hakkında bilgileri henüz yayınlanmadan talep etmesi üzerine YSK'dan temin edebilmiştir.

⁴⁸ AGİT/DKİHB SSGH'ye, kampanyayla ilgili yaklaşık on şikâyetin İlçe Seçim Kurulları'na sunulduğu bilgisi verilmiştir.

yoksun bırakılmış, bazı durumlarda ise etkin bir kanun yolu doğru zamanda sunulmamıştır. Özellikle YSK'nın reddettiği veya yetkisinde bulunmadığına karar verdiği durumlarda, şikâyetler ve itirazlar ile ilgili bazı YSK kararları yeterli miktarda gerekçelendirilememiştir.

Anayasa'ya göre, YSK kararlarının kesin oluşu ve yargısal denetime tabi olmayışı, seçim sürecine dair son kararı bir idari organa bırakarak Anayasa tarafından güvence altına alınan kuvvetler ayrılığını zora sokmakta ve seçime ilişkin uyuşmazlıklarda etkili yargı imkânını engellemektedir. Bu durum, 1990 AGİT Kopenhag Belgesi'nin 5.10. maddesine ve Venedik Komisyonu İyi Uygulamalar Kodu'nun II.3.3. Bölümü'ne aykırılık teşkil etmektedir.⁴⁹

2010 yılında yapılan bir anayasal değişiklikle, idarenin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) kapsamında olan ve Anayasa tarafından güvence altına alınan temel hak ve özgürlükleri ihlal eden eylemlerine (ve eylemsizliklerine) karşı Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru yolu kabul edilmiştir.⁵⁰ 7 Ekim tarihinde, Anayasa Mahkemesi, milletvekili genel seçimleri konusundaki YSK kararlarının kendi yetki sınırlarında olup olmadığını ele alan ilk kararlarını yayınlamıştır.⁵¹ Mahkeme, milletvekili genel seçimlerinin özgürce yürütülme hakkının Anayasa ve AİHS tarafından güvence altına alındığını belirtmesine rağmen, YSK kararlarının, temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi durumunda bile denetim konusu yapılamayacağı kararına varmıştır.⁵² Bu kilit öneme sahip karar, seçim paydaşlarının seçimle ilgili konularda yargısal çareler arama fırsatını ortadan kaldırmıştır.⁵³

Vatandaş ve Uluslararası Gözlemciler

Yasa, 1990 tarihli Kopenhag Belgesi'nin 8. Maddesinde, İyi Uygulamalar Kodu'nda ve Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi'nin önceki tavsiyelerinde öngörüldüğü şekilde, parti üyesi olmayan vatandaş gözlemciler için haklar tanımamakta ve uluslararası gözlem konusunda da olanaklar sunmamaktadır.⁵⁴ Buna karşılık, Temel Hükümler Hakkında Kanun, siyasi parti ve bağımsız adayların müşahitlerinin seçim sürecini izlemesini sağlamaktadır. Kanunla belirlenmiş olduğu şekilde, oy sayımı kamu tarafından izlenebilmektedir. En az iki sivil toplum örgütü – İnsan Hakları Derneği ve Eşit Haklar için İzleme Derneği – tarafından seçimleri gözlemlemek için akreditasyon verilmesi istemiyle YSK'ya başvuruda bulunulmuştur. Bu akreditasyon talepleri, yasal dayanaktan yoksun olduğu gerekçesi ile reddedilmiştir.

Hukuki kısıtlamalara rağmen, seçim süreçlerinin gözlemi sivil toplum tarafından fiilen aktif olarak yürütülmektedir. Çeşitli gözlemci vatandaş grupları, çok sayıda gözlemcilerini siyasi partiler adına akredite ettirmiştir.⁵⁵ AGİT/DKİHB, AGİT PA ve AKPM tarafından görevlendirilen bütün uluslararası gözlemciler YSK tarafından akredite edilmiştir.

⁴⁹ Madde 5.10'da şu ifade bulunmaktadır: "Herkes temel haklara saygıyı garanti altına almak ve yasal bütünlüğü temin etmek amacıyla idari kararlar aleyhinde etkin düzeltme imkânlarına sahip olacaktır".

⁵⁰ Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunmadan önce, bu hakları koruyan mevcut diğer bütün kanuni yolların tüketilmiş olması gerekmektedir.

⁵¹ Kararlar daha önce 14 Temmuz tarihinde alınmıştır ve Haziran 2015 seçimleri sırasında sunulan iki başvuruyu kapsamaktadır. Bu başvurulardan biri bir adayın listeden çıkarılması ile ilgili, diğeri ise bir şikâyetin reddedilmesi ile ilgilidir.

⁵² Karar, iki muhalif görüş sunan üç muhalif hâkim barındırmaktadır.

⁵³ Seçim öncesi dönemde, Anayasa Mahkemesi'ne parti ve aday kaydı ile ilgili dört başvuruda bulunulmuştur ve Haziran 2015 seçimleri esnasında alınan YSK kararları ile ilgili 10'dan fazla başvuru mahkemede beklemektedir.

⁵⁴ 8. paragraf "Üye Ülkeler tarafından göz önünde bulundurulmalıdır ki, hem yabancı ve hem de yerel gözlemcilerin varlığı seçimlerin yapılmakta olduğu Ülkeler için seçim sürecini iyileştirebilmektedir. Bu nedenle bu Devletler, herhangi bir diğer AGİK üyesi ülkenin vatandaşı olan gözlemcileri ve ulusal seçim uygulamalarını izlemek istedikleri için bunu yapmak isteyen, uygun nitelikte özel kurum ve kuruluşların gözlemcilerini davet etmektedirler." şeklindedir.

⁵⁵ Sivil toplum platformu Oy ve Ötesi, 60.000'in üzerinde gözlemciyi görevlendirme niyetleri olduğunu AGİT/DKİHB SSGH'ye bildirmiştir.

Seçim Günü

Seçim günü genel olarak barışçıl geçmiştir. Uluslararası gözlemciler tarafından ziyaret edilen sınırlı sayıdaki seçim merkezinde, seçim günü genel olarak etkili bir şekilde organize edilmiştir.⁵⁶ Sandık Kurulu üyeleri iyi bir şekilde hazırlanmış ve genel hatlarıyla oy verme prosedürlerini takip etmişlerdir. Bazıları seçim adaylarının adına hareket eden kişiler tarafından olmak üzere, USGH gözlemcilerinin Sandık Kurullarını terk etmelerinin istendiği yedi durum meydana gelmiştir.⁵⁷ Çeşitli durumlarda siyasi partiler adına akredite olmuş vatandaş gözlemcilerin erişimine mani olunmuştur.⁵⁸ Sabah erken saatlerde Vali tarafından yayınlanan güvenlik talimatlarını takiben, polis memurları, siyasi partiler adına akredite olmuş bir vatandaş gözlemci grubunun temsilcilerinin kimliklerini sunmalarını istemişlerdir.⁵⁹

Uluslararası gözlemcilerin bulunduğu kısıtlı sayıdaki sandık alanında, Sandık Kurulu üyelerinin kanun tarafından öngörülen prosedürleri izlemediği bazı durumlar bulunmasına rağmen, oy sayım süreci şeffaf ve iyi organize edilmiş olarak değerlendirilmiştir. Bazı durumlarda, sonuç tutanakları, ilgili sandık alanlarının dışına asılmamıştır. İzlenen çeşitli İlçe Seçim Kurulları zaman zaman kalabalık olsa da, oyların dökümü genel hatlarıyla düzenli ve etkili olarak değerlendirilmiştir. YSK, internet sitesinde ön sonuçları yayınlamamıştır fakat sandık alanı sonuç tutanaklarıyla beraber bu bilgilere de bütün siyasi partiler tarafından ulaşılabilmektedir.

***Bu raporun İngilizce hali tek resmi belgedir.
Resmi olmayan Türkçe çevirisi de mevcuttur.***

---

⁵⁶ USGH yaklaşık 600 sandık alanını ziyaret etmiştir.

⁵⁷ Köprüköy ilçesinde, Osmangazi ilçesinde, Ankara, Eskişehir, İstanbul ve İzmir'de.

⁵⁸ 29 Ekim ve 30 Ekim tarihlerinde iki vatandaş, güvenlik endişeleri nedeniyle vatandaş gözlemci gruplarının siyasi partiler adına akredite edilmemesine yönelik olarak YSK'ya başvurmuştur. YSK başvuruyu reddetmiştir.

⁵⁹ USGH bu durumu Eskişehir şehrinde gözlemlemiştir. Bu talimat, seçim günü içinde birkaç saat sonra kaldırılmıştır.

HEYET HAKKINDA BİLGİ VE BİLDİRİMLER

Ankara, 2 Kasım 2015 – AGİT/DKİHB SSGH 28 Eylül tarihinde Ankara’da göreve başlamıştır. Heyette, başkente bulunan 11 uzman ve Türkiye çapında görev alan 18 uzun dönemli gözlemci yer almaktadır.

AGİT/DKİHB’nin sınırlı seçim gözlem heyetleri (SSGH) için standart metodolojisine uygun şekilde, seçim gününün sayısal değerlendirmesine temel oluşturacak ilave kısa dönemli gözlemcilerin görevlendirilmesi olmaksızın, SSGH tarafından daha uzun dönemli seçim sürecine odaklanılmıştır.

Yürütülen gözlem geniş kapsamlı olmamakla beraber, seçim gününde gözlemciler tarafından ülke çapında sınırlı sayıda seçim merkezi ziyaret edilmiştir. Seçim gününde, AGİT PA’dan 45 parlamenter gözlemci, AKPM’den 31 parlamenter gözlemci ve AGİT/DKİHB’den 35 uzun dönemli gözlemci ve uzman olmak üzere, 112 gözlemci görev almıştır. Toplamda 34 AGİT üyesi Devletten gözlemci bulunmuştur.

Gözlemciler seçimleri gözlemek üzere davet eden yetkililere davetleri için ve YSK ve Dışişleri Bakanlığı’na yardımları için teşekkür etmek istemektedir. Gözlemciler ayrıca diğer devlet kuruluşlarına, siyasi partilere, sivil toplum örgütlerine ve uluslararası toplum temsilcilerine işbirliği için minnetlerini sunmaktadır.

Daha fazla bilgi için lütfen iletişime geçiniz:

- Büyükelçi Geert-Hinrich Ahrens, AGİT/DKİHB SSGH Başkanı, Ankara (+90 312 466 7665);
- Thomas Rymer, AGİT/DKİHB Sözcüsü (+48 609 522 266) veya Vladimir Misev, AGİT/DKİHB Seçim Danışmanı, Varşova (+48 669 672 290);
- Andreas Baker, AGİT PA Seçimler Direktörü (+45 601 08 126) veya Richard Solash, AGİT PA İletişim Direktörü (+45 601 08 380);
- Sylvie Affholder, AKPM Sekreteryası (+33 623 868 847).

AGİT/DKİHB SSGH Adresi:

Sheraton Ankara Lugal Hotel & Convention Center, Boğaz Sokak, No.10, Kat:2
06700 Kavaklıdere, Ankara, Türkiye Cumhuriyeti
Tel: +90 312 466 7665, Faks: +90 312 466 6793, E-posta: office@odihrturkey.org
İnternet Sayfası: <http://www.osce.org/odihr/elections/turkey>